

УДК 338.13

Федосєєва О. В.,
асистент кафедри обліку та аудиту ДВНЗ "Запорізький національний університет";

Данішевська Ю. С.,
магістр кафедри обліку та аудиту ДВНЗ "Запорізький національний університет"

ДЕРЖАВНА ФІНАНСОВА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ АПК

У статті розглянуто проблеми державної фінансової підтримки розвитку аграрного сектора економіки, обґрунтовано пропозиції щодо можливого залучення традиційних та нетрадиційних джерел фінансового забезпечення.

Ключові слова: *фінансове забезпечення, АПК, розширене відтворення, виробничий процес, сільськогосподарські підприємства, орендар, інфраструктура.*

The problems of state support of the financial providing of development Ukrainian agricultural sphere are considered. Suggestions are proved as for the possibility of attraction traditional and non-traditional sources of financial providing.

Key words: *financial providing, agricultural sphere, expanded reproduction, production process, agricultural enterprises, rent owner, infrastructure.*

Постановка проблеми. Розвиток аграрної сфери в економіці України на сучасному етапі формування ринкових відносин набуває дедалі більшого значення. Велику роль у розвитку аграрного сектора економіки відіграє фінансове забезпечення відтворення виробничого процесу сільськогосподарських підприємств. Проте дискусійними залишаються ступінь та методи державного втручання в означені проблеми.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами залучення коштів і створення підґрунтя для розвитку аграрної сфери та відтворення виробничого потенціалу займалося чимало вітчизняних економістів, зокрема: П. Гайдуцький, В. Перейбіс, В. Амбросов, М. Дем'яненко, О. Олійник та ін. Проте багато аспектів, пов'язаних із необхідністю фінансового забезпечення розвитку цієї галузі, залишається ще поза увагою.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є вивчення традиційних та нетрадиційних джерел фінансового забезпечення розвитку аграрних підприємств України в умовах ринкових відносин.

Виклад основного матеріалу. Останні роки свідчать, що заходи, які приймалися на державному рівні протягом усіх років незалежності, поки що не створили стабільних передумов для поступального конкурентного розвитку аграрної економіки.

Можна констатувати, що останніми роками аграрний сектор економіки працює на межі збитковості. Окремі його галузі, насамперед тваринницькі, є хронічно збитковими, що не забезпечує розширеного відтворення, оновлення основних засобів виробництва, заважає розв'язанню проблем соціального характеру.

За даними статистики, у 2007 р. 28,2% сільськогосподарських підприємств завершили господарський рік зі збитками на суму 1,1 млрд грн, прибуткові підприємства одержали 4,0 млрд грн прибутку. Ці фінансові результати є дещо кращими, порівняно з 2006 р., але вони також свідчать про наявність значних проблем у фінансуванні розвитку аграрного сектора економіки. Тому важливого значення набуває кредитування сільськогосподарських товаровиробників, яке останнім часом суттєво поліпшилося: 1999 р. – 390 млн грн; 2007 р. – 29,2 млрд грн – зростання більше ніж у 70 разів.

Але повністю розв'язаною проблему кредитування сільського господарства вважати не можна, оскільки ще низьким залишається рівень залучення кредитів в аграрний сектор (7% від загального обсягу), хоча вартість кредитів для сільського господарства постійно зменшується, але вони ще залишаються занадто дорогими.

Тому, на наш погляд, доцільно не припиняти програму пільгового кредитування, а вдосконалити її, в основному з питань щодо законодавчого забезпечення розміру бюджетної підтримки кредитування; спрощення доступу суб'єктів господарювання до пільгових кредитів (оскільки дуже складний механізм); розподіл кредитів за регіонами тощо.

Результати дослідження свідчать, що саме ці моменти кредитування є найменш опрацьованими державою. На нашу думку, необхідно створити таку систему взаємопов'язаних елементів кредитування сільськогосподарських товаровиробників, яка б включала: кредитну інфраструктуру, зорієнтовану на обслуговування аграрного сектору; механізми кредитних відносин із комерційними банками; механізми позабанківського кредитування.

Кредитна інфраструктура передбачає створення комплексу кредитних установ з різною організаційною базою, об'єднаних загальною метою кредитного забезпечення сільськогосподар-

ських виробників. До складу такої структури з різним рівнем інтеграції, на нашу думку, повинні увійти: Аграрний банк, Спеціальний кредитний фонд, кредитні спілки, комерційні банки тощо.

Важливими аспектами фінансового забезпечення розвитку сільського господарства є ефективна бюджетна підтримка розвитку галузі та поміркована податкова політика.

Темпи зростання державної підтримки останніми роками вражають. У 1999 р. вона становила 273 млн грн, у 2003 – 2,0 млрд грн, у 2006 – 5,0 млрд грн, у 2007 р. до 7,0 млрд грн. Це, без урахування обсягів підтримки за рахунок пільг із ПДВ – 4,5 млрд грн, без спецфонду – 2 млрд грн, разом становить 13,5 млрд грн. Проте щорічне збільшення обсягів державної підтримки ще не досягло того мінімального рівня, який необхідний для здійснення розвитку цієї галузі.

Нині вважається, що бюджетне фінансування сільського господарства здійснюється саме за програмно-цільовим методом. Але це не відповідає дійсності, оскільки низка заходів, фінансованих із бюджету (які й повинні фінансуватися таким чином), не відповідає вимогам (статусу) цільових програм. Це ускладнює управління бюджетним фінансуванням, оскільки штучно збільшується кількість таких програм, що послаблює обґрунтованість їхньої доцільності та ускладнює подальший контроль виконання. До того ж нові розрахунки показують, що обсяги державної підтримки, які обмежуються правилами СОТ (“жовта скринька”), можуть становити не більше 609 млн дол. США (тобто 3,1 млрд грн; проте у 2007 р. вона вже становила 3,7 млрд грн, без урахування пільг із податків). Тому перед Україною стоїть дуже відповідальне завдання щодо формування бюджетних програм підтримки аграрного сектору, які належать до так званої “зеленої скриньки”, обсяги якої не обмежуються правилами СОТ.

Безумовно, це пов'язано з певними ускладненнями – зокрема нормативного та законодавчого забезпечення, відпрацювання нових фінансових механізмів державної підтримки тощо.

Для поліпшення ситуації, на нашу думку, необхідно здійснити перегрупування об'єктів бюджетного фінансування. Дослідження показало, що, виходячи зі значення об'єктів фінансування й економічного змісту, об'єкти бюджетного фінансування доцільно класифікувати на такі групи: державні програми, цільові програми, спеціальні постійні заходи і заходи разові.

Державні програми, зазвичай, повинні мати комплексний характер.

Цільові програми повинні мати конкретніший (локальний) характер, на зразок здешевлення мінеральних добрив, вітчизняної техніки, кредитів тощо.

Бюджетне фінансування спеціальних постійних заходів повинно здійснюватися на нормативній основі (боротьба зі шкідниками та хворобами сільськогосподарських рослин); разових заходів – у випадку їхнього виникнення й наявності належного обґрунтування (підживлення озимих і т. ін.).

Тож, на нашу думку, Уряду слід сконцентрувати державну підтримку на таких програмах:

- підтримки доходів виробників сільськогосподарської продукції, що не пов’язана з виробництвом;
- інноваційного розвитку галузі;
- створення високотехнологічного товарного виробництва;
- створення державних резервів для забезпечення продовольчої безпеки тощо.

Наступним за значенням джерелом фінансового забезпечення розвитку галузі є податки. За період з 1999 р. до 2007 р. сума податків сплачена сільськогосподарськими товаровиробниками зросла більше ніж у тричі, тобто аграрний сектор став одним із основних секторів економіки, що формують бюджет. Проте дослідження показують, що для сільськогосподарського виробництва система оподаткування має реформуватися за такими напрямками:

у сфері прямого оподаткування:

- збереження до 2010 р. дії спецрежиму прямого оподаткування – фіксованого сільськогосподарського податку та запровадження після закінчення терміну дії ФСП нового сільськогосподарського податку, який об’єднує в собі земельний податок, інші податкові платежі та податок на прибуток;

- передбачення спеціального спрощеного режиму прямого оподаткування для суб’єктів малого та середнього бізнесу;

у сфері непрямого оподаткування:

- відмова з 2008 р. від непрямих методів підтримки сільськогосподарського виробництва за допомогою використання спеціальних податкових механізмів (із метою врахування вимог СОТ і ЄС), зокрема поетапна переорієнтація порядку оподаткування ПДВ операцій із продажу молока і м’яса із форми дотацій, що виплачуються переробними підприємствами, на пряму бюджетну підтримку;

- максимальне нівелювання впливу ПДВ на фінансовий стан підприємства галузі шляхом упорядкування бюджетного відшкодування з ПДВ, зокрема через запровадження бюджет-

ної цільової програми, спрямованої на вчасне відшкодування надмірно сплачених сум ПДВ.

Важливим елементом системи стабільного фінансового забезпечення розвитку сільськогосподарських товаровиробників у ринкових умовах є страховий захист, тому що саме страхування є оптимальним способом подолання сільськогосподарських ризиків від несприятливих подій, яке забезпечує не тільки безперервність розвитку сільськогосподарського виробництва, а й збалансованість і стабільність функціонування аграрного ринку.

На нашу думку, Уряду необхідно систематизувати підхід щодо запровадження агрострахування, оскільки, як показав минулий досвід, розрізненими заходами розв'язати цю складну проблему не вдається.

У цьому напрямі існує низка напрацювань, зокрема: проект ЄС “Удосконалення управління ризиками фермерських господарств...”; розроблений разом із ННЦ “Інститут аграрної економіки” проект Концепції розбудови системи аграрного страхування та підготовлений проект Закону України “Про аграрне страхування в Україні”.

Проте із метою реалізації державної політики у сфері страхування, необхідно не тільки створити належне нормативно-правове забезпечення, а й створити певні інституції, без яких функціонування агрострахування практично не є можливим. Створення та подальший розвиток таких інституцій значною мірою залежатиме від підтримки держави (як адміністративної, функціональної, так і фінансової).

Основною проблемою фінансування АПК на сучасному етапі є відсутність ефективного та адаптованого до умов перехідного періоду механізму, який би ґрунтувався на комплексному використанні як традиційних, так і нетрадиційних для вітчизняних умов господарювання джерел фінансових ресурсів. За останні роки разом зі зміною відносин власності в АПК України роль окремих видів фінансування дещо змінилася.

Особливе значення надається випуску цінних паперів, тобто підприємства галузі мають можливість залучати кошти потенційних інвесторів за рахунок емісії облігацій, а корпоративні утворення – ще й випуску акцій.

Незважаючи на позитивні зрушення, які спостерігалися на вітчизняному фондовому ринку в останні роки, потенційні внутрішні та зовнішні інвестори не поспішають вкладати кошти в цінні папери підприємств зазначеного сектору. Основними причинами є нестійкий фінансово-економічний стан галузі, невисокий ступінь розвитку фондового ринку в агропромис-

ловому виробництві, навіть порівняно з іншими галузями економіки, низька ліквідність акцій його підприємств, недосконалість та нестабільність законодавства, що не забезпечує правовий захист інвестицій, нерозвинутість мережі інститутів спільного інвестування, відсутність інформаційної прозорості фондового ринку та недостатній розвиток його інфраструктури. У сільському господарстві станом на 1 січня 2007 р. було випущено цінних паперів на 1,5 млрд грн., або 1,6% від їх загальної кількості, емітованої в усіх сферах економіки.

Незважаючи на слабку роль ринку цінних паперів у галузі, ефективність використання його інструментів досить висока. Адже 86% випущених цінних паперів були розміщені, що свідчить про перспективність зазначеного виду фінансування за умови збільшення обсягів емісії. Так, у 2007 р. вторинну емісію цінних паперів, зокрема акцій, використовували підприємства різних галузей вітчизняної економіки, у тому числі й деякі підприємства агропромислового виробництва.

За сучасних умов емісія цінних паперів є вигіднішою, ніж залучення банківських кредитів з високою процентною ставкою. При фінансуванні масштабних проектів емісія може скласти серйозну конкуренцію кредитному фінансуванню.

Незважаючи на суттєві переваги механізму випуску цінних паперів, він використовується підприємствами АПК недостатньо. Тому для активізації його використання пропонується вжиття таких заходів на загальнодержавному рівні:

- надати державні гарантії на заощадження населення у цінних паперах (зокрема, акціях підприємства), що належать до галузей пріоритетного значення, у тому числі АПК;
- спростити процедуру виходу підприємства на фондовий ринок через біржі (спрощення процедури оформлення лізингу для підприємств агропромислового виробництва) тощо.

Можливим варіантом підвищення рівня фінансового забезпечення господарської діяльності сільськогосподарських підприємств є також підвищення рівня вкладених інвестицій.

Метою політики у сфері інвестування сільськогосподарського виробництва має стати створення сучасної системи державного регулювання, яка б підвищила інвестиційну привабливість економіки та забезпечила потужні мотивації як резидентів, так і нерезидентів щодо вкладення коштів у розвиток галузей АПК.

Виходячи з умов, що склались на сучасному етапі, потенційно можливими вважаємо фіскальні методи стимулювання інвестицій, а саме:

- зниження податкових ставок;

– прискорена амортизація основних фондів, зменшення оподаткованого прибутку на суму інвестицій чи використання податкового інвестиційного кредиту.

Найбільш ефективним підходом для стимулювання інвестування в розвиток сільськогосподарських підприємств вважаємо пришвидшення окупності інвестицій у формі прискореної амортизації, зменшення оподаткованого прибутку на певний процент інвестиційних витрат і податкового інвестиційного кредиту. Ця альтернатива є нині найприязнішою завдяки її чіткому спрямуванню на певний вид діяльності, а саме: розширення обсягів господарської діяльності.

Створення таким чином інвестиційної привабливості сільськогосподарського виробництва сприятиме підвищенню рівня фінансового забезпечення галузі та її подальшому розвитку. Із метою залучення додаткових коштів підприємствам АПК доцільно застосовувати широкий спектр інших прийомів залучення фінансових ресурсів, зокрема лізинг та франчайзинг.

Висновки. Зі сказаного можна дійти такого висновку – фінансова ситуація в аграрному секторі економіки України справді складна, але в державі все більше створюються умови для його стабільного та перспективного розвитку.

Проте для цього необхідно здійснити ще багато загальнодержавних заходів, які повинні відбуватись в умовах політичної стабільності. Перш за все, це завершення земельної реформи, удосконалення фінансово-кредитної політики розвитку АПК, побудова інфраструктури аграрного ринку та ін.

Література

1. Білоченко А. М. Стан та перспективи залучення фінансових ресурсів в АПК України // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 72–76.
2. Гудзь О. Є. Забезпечення сільськогосподарських підприємств кредитними ресурсами // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 88–89.
3. Черкашина М. В. Напрямки забезпечення відтворювального процесу у сільськогосподарському виробництві // Вісн. Харк. держ. ун-ту сільського господарства: Екон. науки. Ринкова трансформація економіки АПК. – Х.: ХДТУСГ, 2004. – Вип. 25. – 383 с.
4. Шубравська О. В. Формування державної політики сприяння сталому розвитку агропродовольчої системи України // Економіка АПК. – 2003. – № 3. – С. 46–49.
5. Юрчишин В. В. Розбудова системного державного управління сільським господарством // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 6–17.